

Dezghețul

În primele zile din ianuarie 1945, sub presiunea Armatei Roșii ajunsă tot mai aproape, nemții evacuasera în mare grabă bazinul minier din Silezia. În vreme ce în situații similare, în alte părți, nu ezitaseră să distrugă lagărele, cu ocupanți cu tot, dând foc sau cu armele, în zona Auschwitz au acționat diferit: ordinele venite de sus (după cât se pare dictate direct de Hitler) cereau să fie „recuperat”, cu orice preț, fiecare om apt de muncă. Din acest motiv toți prizonierii valizi au fost evacuați în condiții îngrozitoare, la Buchenwald și la Mauthausen, în timp ce bolnavii au fost lăsați în voia sorții. Indicii disparate ne îngăduie să deducem că intenția primă a nemților era să nu lase în viață niciun om în lagărele de concentrare; însă un violent atac aerian nocturn și viteza cu care înaintau rușii i-au obligat pe nemți să-și schimbe planul și să o ia la goană, fără să ducă până la capăt ceea ce aveau de făcut.

În infirmeria lagărului de la Buna-Monowitz rămăseserăm opt sute de inși. Dintre aceștia, circa cinci sute au murit din pricina bolilor de care sufereau, de febră sau de foame înainte de venirea rușilor, iar alți două sute, în ciuda ajutorului primit, în zilele imediat următoare.

Prima patrulă rusească a fost văzută din lagăr spre amiază, în ziua de 27 ianuarie 1945. Eu și Charles am fost primii care am zărit-o: duceam la groapa comună trupul lui Sómogyi, primul decedat dintre tovarășii de cameră. Cum groapa era deja plină, iar o altfel de înmormântare nu se făcea, am răsturnat targa pe zăpada întinată; Charles și-a scos bereta, salutând viii și morții.

Erau patru soldați tineri călare: înaintau prudent pe șoseaua care străjuia lagărul, cu mitraliera în mână. Când au ajuns în dreptul gardului de sârmă, s-au oprit să se uite, aruncând priviri reținute de un ciudat sentiment de jenă spre cadavrele împrăștiate, spre barăcile dărăpănate, spre noi, cei vii.

Nouă ni se păreau ca prin minune aievea, reali, suspendați (șoseaua era mai sus decât lagărul) pe caii lor imenși, între fumuriul zăpezii și cel al cerului, nemișcați în rafalele vântului umed, amenințător, de dezgheț.

Ni se părea, și chiar așa era, că neantul mustind de moarte în care ne învârteam de zece zile ca niște aștri stinși găsisse un centru solid, un nucleu consistent: patru bărbați înarmați, dar nu împotriva noastră; patru mesageri ai păcii, cu fețele aspre și copilărești sub cușmele mari, din blană.

Nu ne-au salutat, nici nu ne-au zâmbit; păreau apăsăți, nu atât de milă, cât din pricina unei rețineri vagi, ce le încleșta gura și le pironea privirea asupra scenariului funebru. Era rușinea, bine cunoscută nouă, care ne copleșea după selecții și de fiecare dată când asistam sau eram supuși unui ultraj: rușinea pe care nemții nu au

cunoscut-o, aceea încercată de omul drept pentru vina altuia, care are remușcări că așa ceva există, că a intrat irevocabil în lumea noastră, iar buna sa intenție nu s-a concretizat sau a fost minoră și nu a servit drept pavază.

Așa că pentru noi până și ceasul eliberării a avut un sunet grav, apăsător, ce ne-a umplut sufletele de bucurie, dat totodată de un simțământ dureros de pudoare, încât am fi vrut să ne spălăm conștiința și memoria de toată urâtenia cuprinsă în ele; dar și de chin, pentru că simțeam că așa ceva nu putea să se întâmple: nimic nu avea să fie vreodată atât de bun și de pur încât să șteargă trecutul nostru, iar semnele ultrajului aveau să rămână pentru totdeauna în noi, în amintirea celor ce asistaseră la el, în locurile unde se petrecuse și în povestirile cărora aveam să le dăm glas. Acesta este înfiorătorul privilegiu al generației și poporului meu, pentru că nimeni nu a putut să surprindă mai bine decât noi natura incurabilă a insultei, care se întinde ca o molimă. Este o prostie să-ți închipui că dreptatea omenească o va face să amuțească. Ea este o sursă nepuizabilă de rău; frânge trupul și sufletul celor oprimați, le stinge flacăra vieții și îi face abjecți; suie ca o infamie pe opresori, se perpetuează ca ură în supraviețuitori și mișună sub mii de chipuri, împotriva voinței tuturor, ca sete de răzbunare, cedare morală, negare, oboseală, renunțare.

Aceste lucruri, atunci indistincte, percepute de cei mai mulți ca un neașteptat val de oboseală, o oboseală de moarte, au însoțit pentru noi bucuria eliberării. Tocmai de-aia puțini dintre noi au dat fuga să-și întâmpine

eliberatorii, puțini au îngenuncheat în rugăciune. Charles și cu mine am rămas în picioare lângă groapa plină până la refuz de membre învinete, în timp ce ceilalți doborau plasa de sârmă; ne-am întors după aceea cu targa goală, să le dăm de știre tovarășilor noștri.

În restul zilei nu s-a întâmplat nimic, ceea ce nu ne-a surprins, fiind de mult obișnuiți cu asta. În camera noastră, spre scârba nedisimulată a celor doi tovarăși ai mei francezi, cușeta lui Sómogyi, decedat, a fost imediat ocupată de bătrânul Thylle.

După câte știam eu pe atunci, Thylle era un „triunghi roșu”, un prizonier politic neamț, și unul dintre cei mai vechi din lagăr; așadar, aparținuse de drept aristocrației lagărului, nu lucrase manual (cel puțin în ultimii ani) și primise hrană și îmbrăcăminte de acasă. Din aceste motive „politicii” erau foarte rar oaspeți ai infirmeriei, unde de altfel se bucurau de unele privilegii: mai ales de a fi excluși de la selecții. Deoarece în momentul eliberării era unicul, SS-iștii puși pe fugă îl investiseră cu funcția de șef de baracă la Block 20, din care făceau parte, în afară de camera noastră de infecțioși, secția TBC și cea de dizenterie. Ca neamț, luase foarte în serios precara numire. În timpul celor zece zile dintre plecarea SS-iștilor și venirea rușilor, în vreme ce fiecare dădea ultima sa bătălie împotriva foamei, a gerului și a bolii, Thylle făcuse inspecții amănunțite pe foarte noua lui feudă, controlând starea podelelor și a gamelelor, numărul păturilor (una pentru fiecare, viu sau mort, nu conta). Într-una dintre inspecțiile sale în camera noastră, chiar îl lăudase pe Arthur pentru ordinea

și curățenia pe care știuse să le păstreze; Arthur, care nu înțelegea germana, și cu atât mai puțin dialectul saxon al lui Thylle, îi răspunsese cu *vieux dégoûtant*¹ și *putain de boche*²; de atunci, abuzând fără jenă de funcția lui, luase obiceiul să vină în fiecare seară în camera noastră pentru a se folosi de comodul hârdău; era singurul din tot lagărul de care ne îngrijeam regulat și unicul pus lângă o sobă.

Până în ziua aceea, pentru mine, Thylle fusese un străin, cu alte cuvinte un dușman; în plus, unul cu putere, așadar, un dușman periculos. Pentru oameni ca mine, adică pentru majoritatea celor din lagăr, nu existau alte nuanțe: în tot timpul foarte lungului an petrecut acolo, nu avusesem niciodată nici curiozitatea, nici ocazia să studiez complicata ierarhie ale lagărului. Întreg edificiul tenebros al cruntei puteri se înălța peste noi, or, ochii noștri căutau doar în pământ. Cu toate acestea, confidențul meu în prima noapte de libertate a fost Thylle, vechiul militant înăsprit de sutele de lupte pentru și înăuntrul partidului său, împietrit de zece ani de viață cumplită și ambiguă în lagăr.

Toată ziua avuseserăm prea multe de făcut, așa că nu am avut răgazul să comentăm evenimentul, deși îl percepeam ca pe un moment crucial pentru întreaga noastră existență; ori, poate, cine știe, inconștient, ne căutaserăm de lucru tocmai pentru a nu avea timp, simțindu-ne, în fața libertății, pierduți, goliți, atrofiați, nu pe potriva rolului.

¹ Babalão scârboș (fr.).

² Outră de neamț (fr.).

Dar s-a lăsat noaptea; tovarășii bolnavi s-au culcat și au adormit; au adormit și Charles și Arthur, cu somnul inocenței, deoarece erau în lagăr doar de o lună și încă nu îi asimilaseră veninul. Epuizat, numai eu nu-mi găseam somnul din pricina obozelii și a bolii. Aveam membrele amorțite, sângele îmi zvâcnea puternic în creier și simțeam cum îmi creștea febra. Dar nu era numai asta: ca și cum s-ar fi prăbușit un dig, exact în clipa în care părea că orice amenințare dispăruse, iar speranța de a reveni la viață nu mai era o nebunie, eram copleșit de o durere nouă, mult amplificată, până atunci îngropată sau împinsă în afara conștiinței de alte dureri mai urgente: durerea exilului, a casei de departe, a singurătății, a prietenilor duși, a tinereții pierdute și a puzderiei de cadavre din jur.

În anul cât stătusem la Buna văzusem dispărând patru cincimi din tovarășii mei, dar nu simțisem nicio dată prezența concretă, asaltul morții, suflarea-i sordidă la un pas, dincolo de fereastră, în cușeta de alături, în chiar venele mele. De aceea zăceam bolnav, numai cu gânduri funeste, între somn și veghe.

Dar mi-am dat imediat seama că mai era cineva treaz. Peste respirația grea a celor ce dormeau se suprapunea în răstimpuri un gâfâit răgușit, neregulat, întrerupt de tuse, gemete și suspine înăbușite. Thylle plângea, cu un plâns trudit, nereținut, de bătrân, insuportabil asemenea goliciunii senile. Și-a dat probabil seama în beznă de vreo mișcare de-a mea, deoarece la miezul nopții m-a întrebat: „Ești treaz?” și, fără să aștepte răspunsul, s-a cățărat cu

greu până la cușeta mea, unde s-a așezat alături fără să ceară voie.

Nu era ușor să mă înțeleg cu el; nu numai din cauza limbii, ci și pentru că sentimentele încercate în noaptea aceea lungă erau nemăsurate, uimitoare și teribile, dar, mai ales, confuze. I-am spus că sufăr de dor; iar el, care nu mai plângea, mi-a spus: „Zece ani!"; și după zece ani de tăcere, cu un firicel de voce stridentă, grotescă și totodată solemnă, a început să cânte *Internaționala* , ceea ce m-a făcut să mă simt tulburat, neîncrezător și emoționat.

Și a venit dimineața, cu primele semne de libertate. Au sosit (evident, aduși de ruși) vreo douăzeci de civili polonezi, bărbați și femei, care, fără entuziasm, s-au apucat să facă puțină ordine și curățenie printre barăci și să scoată cadavrele. Spre amiază a apărut un copil speriat, trăgând o vacă de căpăstru; ne-a dat de înțeles că era pentru noi, că ne-o trimiteau rușii; apoi a lăsat animalul și a rupt-o la fugă. N-aș putea să spun cum, dar bietul animal a fost tăiat în câteva minute, despicat, iar bucățile din el au ajuns în toate cotloanele unde se cuibăriseră supraviețuitorii.

Începând cu a doua zi, am văzut învârtindu-se prin lagăr și alte fete poloneze, pălind de milă și de scârbă: curătau bolnavii, le pansau rănilor cum se pricepeau. Au aprins chiar și un foc imens în mijlocul lagărului, alimentat cu resturile de la barăcile distruse, la care găteau supa în vase găsite la întâmplare. În sfârșit, în cea de a treia zi,

a apărut în lagăr un car pe patru roți condus de Yankel, un *Häftling*¹: era un tânăr evreu rus, poate singurul rus dintre supraviețuitori, care, astfel stând lucrurile, ajunsese interpret și ofițer de legătură cu comandamentele sovietice. Printre pocnituri puternice de bici, ne-a anunțat că avea misiunea să ne transporte pe toți câți rămăsese-răm în viață în lagărul central din Auschwitz, transformat într-un imens lazaret, în grupuri mici, de treizeci-patruzeci pe zi, începând cu cei mai grav bolnavi.

Între timp venise dezghețul, de care ne temeam de mai multe zile, așa că pe măsură ce dispărea zăpada, lagărul se transforma într-o mocirlă. Cadavrele și gunoaiele făceau irespirabilă ceața umedă. Moartea continua să seceră: bolnavii piereau cu zecile în cușetele lor reci; ici și colo, pe drumurile noroioase mureau ca fulgerați cei mai lacomi supraviețuitori care, urmându-și orbește foamea străveche, se îndopaseră cu rațiile de carne trimise când și când în lagăr de ruși, deși aceștia erau în continuare angajați în luptele de pe frontul nu prea îndepărtat.

Dar despre tot ce se întâmpla în jurul meu nu-mi dădeam seama decât în răstimpuri și vag. Aveam impresia că oboseala și boala, ca niște fiare lașе, stăteau la pândă, așteptând momentul în care renunțam la orice apărare, ca să mă atace pe la spate. Zăceam într-o lăncezeală febrilă, semiconștient, chinuit de sete și de durerile de la încheieturi, asistat frățește de Charles. Nu aveam nici medici, nici medicamente. Mă durea și gâtul, iar jumătate de față

¹ Deținut (germ.).

îmi era umflată: pielea mi se înroșise, devenise aspră și mă ustura ca arsă; probabil că aveam mai multe boli în același timp. Când mi-a venit rândul să mă sui în carul lui Yankel, nu mai eram în stare să mă țin pe picioare.

Am fost urcat în car de Charles și de Arthur împreună cu o masă de muribunzi, de care nu mă simțeam diferit. Burnița, iar cerul era apăsător și întunecat. În timp ce pasul lent al cailor lui Yankel mă târa spre foarte îndepărtata libertate, mi-au defilat pe dinaintea ochilor, pentru ultima oară, barăcile unde suferisem și mă maturizasem, careul pentru apel unde încă se mai înălțau, stând alături, spânzurătoarea și un imens pom de Crăciun, în sfârșit, poarta sclaviei pe care se mai puteau citi, de acum golite de sens, cele trei cuvinte ale batjocurii: *Arbeit macht frei*, „Munca te face liber“.

